

Cesta od Gabelsbergerovy soustavy k původnímu českému těsnopisu byla dlouhá a nesnadná

V létě roku 1844 přijíždí z Vídně do Prahy profesor Hynek Jakub Heger, aby jako první v českých zemích vyučoval těsnopis. Hned v následujícím roce se opět vrací. Kromě německého vyučuje nově také český těsnopis. K tomu účelu provedl některé nezbytné drobné úpravy v Gabelsbergerově těsnopisné soustavě, neboť tehdejší rakouské předpisy nedovolovaly používat k výuce jinou těsnopisnou soustavu.

Hegerovy těsnopisné kurzy byly přijaty s nevšedním zájmem. Jejich absolventi s veřejnou zkouškou a vysvědčením platným v celé Habsburské monarchii se dále porůznu scházeli a prohlubovali své nabyté těsnopisné znalosti a dovednosti. V tomto směru vynikal zejména Jiří Krouský, absolvent obou kurzů s výborným prospěchem, od roku 1847 lektor těsnopisu na pražské univerzitě, kde za dobu jeho třicetiletého působení prošlo výukou těsnopisu asi 1600 studentů, z velké části budoucích učitelů. Zejména jejich zásluhou se znalost těsnopisu dále šířila po českých zemích.

K nadšeným propagátorům těsnopisu náležel i Jaromír Fügner, pozdější spoluzakladatel a první starosta spolku Sokol, který přišel s myšlenkou založení pražského těsnopisného spolku. V roce 1858 bylo vydáno povolení příslušného rakouského ministerstva, v následujícím roce byly schváleny předložené stanovy. Účelem spolku bylo:

a) rozšiřovat v Čechách výbornou soustavu Gabelsbergerovu,

b) cvičit se členy těsnopis.

Předsedou tohoto německého těsnopisného spolku byl zvolen J. Fügner. V roce 1860 byla ve spolku založena česká sekce z řad dosavadních členů a nakonec v roce 1862 byl oboujazyčný spolek rozdělen na dva samostatné těsnopisné spolky, německý a český pod názvem „První pražský spolek stenografů Gabelsbergských“.

V této době narůstala potřeba náhrady původního Hegerova převodu dobrou učebnicí českého těsnopisu, samozřejmě podle soustavy Gabelsbergerovy. V lednu 1861 byla v „Národních

listech“ vypsaná cena 25 dukátů za nejlepší převod Gabelsbergerovy soustavy na český jazyk. Ve stanoveném termínu bylo doručeno dokonce pět prací, z nichž odborná komise pod vedením staříckého Jana Evangelisty Purkyně (mezi členy komise byli prof. Jiří Krouský a prof. Eduard Novotný) nevybrala žádnou práci k udělení vypsané ceny. Pouze dvě nejlépe hodnocené práce (od Františka Gáby a Františka Tauera) byly odměněny po 5 dukátech ve zlatě. K osobě Jana Evangelisty Purkyně nutno poznamenat, že údajně již v mládí si vytvořil svoji vlastní těsnopisnou soustavu. Za své zásluhy o těsnopis byl v roce 1862 zvolen čestným členem pražského spolku.

Po nezdařeném konkurzu zvolil český těsnopisný spolek jiné řešení. Na březnové schůzi v roce 1862 byl ustanoven „Sbor pro převod těsnopisu Gabelsbergerova na jazyk český“ pod vedením prof. Eduarda Novotného, který měl na základě původního převodu Hegerova, práce prof. Jiřího Krouského a pěti došlých prací z konkurzu sestavit nový převod splňující stanovené požadavky. Již na počátku roku 1863 vychází „Těsnopis český dle soustavy Gabelsbergerovy sestavený sborem sedmi členů pražského spolku stenografů“. Vydání bylo příznivě přijato (kromě německých těsnopisců) a po několika měsících bylo rozebráno 500 výtisků.

Hned v následujícím roce 1864 vychází zcela jiné, přehledněji uspořádané 2. vydání. Pozdější změny v dalších vydáních byly již nepodstatné, případně se jednalo o dotisky. Poslední, 10. vydání této učebnice českého těsnopisu, založené na cizích, německých základech, vychází až v roce 1905.

Snahy o původní českou těsnopisnou soustavu

Jako první přišel s myšlenkou vytvoření slovanského těsnopisného písma Josef Franta Šumavský, žák a spolupracovník Hegerův v době jeho pražského působení. Šumavský nabádal Hegera, aby při svém převodu alespoň trochu přihlížel k povaze slovanských jazyků, obzvláště českého. Výsledkem Hegerovy snahy byl pouhý nástin „Stručný návod k těsno- čili rychlopisu pro čtyři hlavní slovanské jazyky, totiž český, polský, illyrský (*jihoslovanské jazyky*) a ruský dle vlastní obšírné soustavy čechoslovanského těsnopisu“ (Vídeň 1849 německy). Tento pokus byl však předem odsouzen k nezdaru z důvodu přílišné

Hegerovy úcty ke svému mnichovskému mistru Gabelsbergerovi.

Skutečně prvním autorem původní soustavy českého a zároveň i slovanského těsnopisu byl František Gába, Hegerův žák v době jeho kroměřížského působení (1849). Stěžejní úsilí na vytvoření své těsnopisné soustavy vynaložil Gába v letech 1850-1859. Zaměřil se zejména na důkladné zvukoslovné studium. Na svou dobu vyniká Gábova práce originalitou a je pozoruhodná řadou původních myšlenek. V roce 1861 přihlásil František Gába svoji soustavu do výše uvedeného konkurzu, kde byla sice mimořádně odměněna, avšak nemohla být přijata, neboť nebyla založena na Gabelsbergerově soustavě. Až později v 80. letech bylo průkopnické dílo Františka Gáby náležitě oceněno novou těsnopisnou generací.

V této době stále více českých těsnopisců dochází k přesvědčení, že německá těsnopisná soustava je nevhodná pro český jazyk. Podnětem ke změně se stal v roce 1884 článek prof. Antonína Krondla „O možnosti a důležitosti všeslovanského rychlopisu“. Následně na třetím sjezdu českých těsnopisců svolaném v roce 1888 do Brna, byl ve sjezdovém usnesení přijat rozhodující programový cíl: „Převod z německé soustavy Gabelsbergerovy, ani z jiné soustavy cizí, nehodí se pro slovanské jazyky; i nutno vybudovati soustavu od základů novou, původní, která by byla prodchnuta duchem jazyků slovanských“.

Teprve na čtvrtém sjezdu, konaném v roce 1891 v Praze při příležitosti Jubilejní výstavy, byl ustaven „Vědecký sbor těsnopisný“, kterému byly svěřeny tři hlavní úkoly:

- vývoj dosavadní těsnopisné soustavy;
- péče o jednotnost písma;
- eventuální zavedení nové původní soustavy.

Předsedou devítičlenného sboru byl zvolen prof. Jan Otakar Pražák, mezi jeho členy byli prof. Dr. Alois Herout, Josef Dürich, prof. Antonín Krondl. Sbor vyhlásil v roce 1894 cenu (500 K) pro nejlepší původní těsnopisnou soustavu. Bylo předloženo celkem 10 prací. Každému členu sboru bylo přiděleno k posouzení několik z nich. Tento nesnadný úkol byl dokončen až v roce 1901. Výsledkem bylo rozhodnutí, že práce Dürichova („Pokus o jednotný těsnopis všeslovanský“), Holasova („Základy slovanského rychlopisu“)

a Krondlova („Pokus o původní těsnopis český“) jsou nejlepší a mohou sloužit jako podklad pro další práci. Mezi přihlášenými pracemi byl také „Těsnopis slovanský“ od Františka Gáby.

Mezitím Josef Dürich téměř dalších deset let pilně pracoval na doplňcích, změnách a opravách své původní jednotné slovanské těsnopisné soustavy. Nutno podotknout, že univerzálnost každé soustavy je na úkor rychlosti zápisu. Také J. Dürich při tvorbě své všeslovanské těsnopisné soustavy pro 12 slovanských jazyků byl nucen respektovat zhruba 39 jazykových zvláštností. Nejprve je důkladně analyzoval, hledal možné varianty řešení, z nichž nakonec podle nejrůznějších kritérií vybral řešení nejvhodnější, které zakomponoval do své soustavy. Dávná myšlenka jednotné všeslovanské těsnopisné soustavy měla podle jeho názoru vyšší prioritu, než rychlost samotného těsnopisného zápisu.

Josef Dürich v roce 1907 vydává knižně vlastním nákladem přepracovaný „Pokus o jednotný těsnopis slovanský“ a jeho univerzální slovanská těsnopisná soustava se stává předmětem zájmu českých těsnopisců.

Vědeckému těsnopisnému sboru nadále docházely další práce k původní soustavě, z nichž nejvíce překvapil počátkem roku 1908 návrh ing. Svojmíra Mikulíka. Jeho soustava vzbudila obdiv věcnou i formální důkladností, byla poměrně jednoduchá a snadná, obsahovala některé originální myšlenky. Mikulík se řídil kritickými připomínkami vědeckého sboru a na své soustavě dále pracoval.

V roce 1910 vychází již 3. vydání „Učebnice českého těsnopisu dle soustavy Dürichovy“, kterou se svolením autora soustavy zpracovali autoři Lochmann, Květoň, Novák a Bláha. V témže roce vychází „Klíč k českému těsnopisu dle soustavy Dürichovy“ od K. Bláhy a „Slovníček samoznaků a zkrácenin soustavy Dürichovy“ sestavený prof. Vend. Honzíkem. Kromě toho v „Těsnopisném měsíčníku“ vycházely na pokračování „Učební listy soustavy Dürichovy“.

Při debatách mezi přívrženci a odpůrci Dürichovy těsnopisné soustavy došla situace dokonce tak daleko, že hrozil rozkol mezi českými těsnopisci. Dlouholetá odborná diskuze ve vědeckém těsnopisném sboru dospěla v říjnu 1910 konečně

k závěru „ ... je těžké, ne-li vůbec nemožné, vytvořit dokonalou všeslovanskou soustavu, a je třeba budovat především soustavu českého těsnopisu se zvláštním zřetelem k rychlopisnosti“. V dalších letech zůstaly ve středu pozornosti vědeckého těsnopisného sboru pouze dvě práce, a to Mikulíkova a Krondlova.

Mnoholeté úsilí o vytvoření skutečně původního českého těsnopisu bylo zanedlouho přerušeno událostmi první světové války a bylo dovršeno až v 1. republice. (jp)

(Zpracoval Ing. Jiří Patrák, podle hlavního podkladu: prof. Alois Ždímal „Krátké dějiny českého těsnopisu“ Telč 1905?)